

Джованні Боккаччо ДЕКАМЕРОН

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

*Зачинається книга, іменована
Декамерон, прозвана Принц
Галеотто, в якій міститься сто
оповідок, що розказали за десять
день семеро дам і троє кавалерів*

Спочувати чужому горю — притаманна людям річ; усім воно пристало, а найпаче тим, що самі утіхи потребували і в інших її знаходили. Як хто коли шукав того спочуття і мав із нього радість і одраду, то і я того десятка. З першого-бо молоду мого та й до сього часу палав я високою і шляхетною любов'ю, більше, може, аніж воно станові моєму низькому личило; часом розповідав я про неї, і хоч люди статечні, які про теє знали, хвалили мене і надто уславляли, проте дознав я прегіркої муки, — не од жорстокості коханої, а од нестримної жаги, що полуменем пойняла душу мою і, не вдоволяючись можливим, надмірного часто завдавала мені жалю. У такій ото притузі дуже мені пособив один приятель веселими своїми розмовами та любою потіхою; я певен-певнісінький, що тільки се й не дало мені

вмерти.

Та волею того, хто, сам безконечним будучи, поклав неодмінним законом усьому суцшому мати кінець, моя любов, палкіша над усіх, що її не могли зламати й захитати ні сила наміру, ні порада, ні видимий сором, ані можлива небезпека, — любов моя, кажу, сама собою з часом угамувалася, лишивши в моїй душі тільки таке задоволення, яке дає вона тим, що не надто далеко запливають у глибокі її затони; од чого я колись мучився й страждав, стало мені тепер любим та милим.

Хоч і минулися ж мої жалі, та не щезла пам'ять про добрі вчинки тих, що з ласки своєї горем моїм журилися, і мислю я, що пам'ять тая не щезне, поки й віку мого. А що вдячність, на мою думку, слід цінувати над усі чесноти, засуджуючи противне, то я, щоби не показатися невдячником, намислив тепер, коли вже ніби вольним став, дати по спроможі якусь полегшу, — не конче тим, що мені помогли (вони, може, без того обійдуться, така вдача в них і така фортуна), а тим, що її потребують. І хоч, може, невеликою буде для нещасних поміч моя чи, сказати б, утіха, проте думається мені, туди її слід давати, де вона в великій надобі, — буде од неї більше і вжитку, буде за неї більше й пошани. А хто ж тому заперечить, що не мужчинам, а первим ділом прекрасним дамам належалосся б тут ставати у пригоді? Вони-бо, несміливі та сором'язливі, у

ніжних грудях своїх племінь любовний ховають, а тайна жага дужча од явної — всім воно відомо, хто того дознав; а ще ж до того в'яже їх воля, і ласка, і влада батьків і матерів, братів і чоловіків, і сидять вони найбільше в тісному крузі своїх покоїв, а сидячи отак сливе без діла, і хочачи й не хочачи думають собі усякі думки, і не все вони, ті думки, веселі бувають. Як же вдадуться вони в тугу од тих думок та од любощів, то не скоро вона їм од серця одляже, хіба що прийде яка розрада; та й сили терпіти менше в них, аніж у мужчин. Інакше воно ведеться, як ми те бачимо, у закоханих мужчин. Як на них нападе, буває, який сум чи журба тяжка, багато є способів розважити її чи розвіяти; вільно-бо їм ходити де хоча, дивитися і слухати усячину, пташки ловити, полювати, рибалчити, верхи їздити, грати чи торгувати. Кожна з сих розваг може, як не цілком, то почасти, прихилити до себе душу і очистити її од сумних думок хоч на якусь часинку, а далі вже так чи інак: або втіха приходить, або журба уймається.

Тим-то, хотівши бодай потроху виправити несправедливість долі, що там саме поскупилася на підпомогу, де менше було сили, як то ми бачимо у тендітного жіноцтва, піднявся я подати на розраду і втіху закоханим (з інших досить буде голки, прядки й мотовила) сто оповідок, сиріч повісток, притч або ж історій, що розказали семеро дам і троє кавалерів,

зібравшись в чесну компанію під час минулої смертоносної чуми, та кілька пісень, що співали тії дами собі на осолоду. У тих повістках буде мова про веселі й сумні любовні пригоди та про інші химерні оказії, що скоїлися чи то в нові часи, чи то в старосвітщину; ласкаві читальниці знайдуть у них і забаву — бо сила тут усяких цікавих речей, і добру пораду — бо узнають, чого їм треба цуратися, а чого держатися. А в мене така думка, що вже хоч як, а нудьги од сього убуде. Якщо воно, чого дай Боже, так і станеться, то нехай вони складуть подяку Амурові, що вибавив мене із своїх тенет і дав мені змогу принести їм потіху.

ДЕНЬ ПЕРШИЙ

Зачинається перший день Декамерона, в котрому автор з'ясує, з якої нагоди зібралася наша бесіда, а потім, за приводом Пампінеї, говориться про що кому заманеться

Як іздумаю я собі, прекрасні дами, які ви всі зроду жалісливі, то бачу вже загодя, що сумним та невеселим здасться вам почин отсієї книги, таким-бо справді є поставлений на чолі її скорбний спомин про минулу чумну пошесть, печальний для кожного,

хто був її самовидцем чи іншим яким робом спізнав її. Та не хотів би я притьмом одстрашити вас од дальшого читання; не гадайте, що ждуть вас тут самі тільки зітханья та сльози. Сей жахливий початок буде вам ніби подорожнім гора крута да стрімчасть, а за тією горою та лежить гарна-прегарна долина, і тим вона любіша, чим тяжче було на гору п'ястися і з гори вниз зіходити. І як за веселощами смуток наступає, так за горем радощі у тропі йдуть. За сією короткою журбою (кажу короткою, бо одбудемо ми її небагатьма словами) настане скоро втіха і розкіш, що я попередю обіцяв; аби не сказано було, то ніхто б сього після такого початку й не сподівався. Воістину, коли б міг я достойно повести вас до назнаменованої мети іншою якою дорогою, а не такою крутою стежкою, то я так би був з дорогою душею і вчинив; отже ж, неможливо було без сієї згадки з'ясувати причину, з якої постали події, що про них ви читатимете; рад не рад, мушу про се писати.

Так от, минуло вже після благодатного втілення Сина Божого років тисяча триста й сорок вісім, коли в преславнім городі Флоренції, краснішим над усі міста італійські, прокинулася чумна моровиця; чи то вже була така дія планет небесних чи Господь за діла наші неправедніі напуст такий напустив на смертних, що почалася тая чума перед кількома роками у східних землях і, вигубивши там

незчисленну силу живущих, посунула без угаву з краю в край, докотилася, на лихо, й до Заходу. Не пособляли проти неї ні мудрість, ані обачність людська, хоч місто було очищене од усякого бруду нарочито настановленими служебниками, недужим заборонялося входити в город, усім давалися поради, як шанувати здоров'я; не помагали їй смиренні молитви, що не раз та й не два творили богобоящі люди, чи то з охрестами ходячи, чи іншим яким чином.

Напровесні року вищеписаного почала тая грізна пошесть проявлятися страшним і дивовижним способом. Не так воно діялось, як на Сході, де кровотеча з носа була певною ознакою неминучої смерті; у нас наприпочатку хвороби набігали в чоловіків, як рівно і в жінок, у паху або попід руками такі пухлини, убільшки часом з добре яблуко чи яйце, котрі більші, а котрі менші; простий люд називав їх гулями. Невдовзі обкидало тими смертяними гулями все тіло, а далі прикмети недуги одмінялися в чорні або синяві плями, що в багатьох виступали на руках і на стегнах, та й на інших частинах тіла, у кого буйні та рідкі, а в кого дрібні та густі. Як іспершу гулі, так потім і плями, у кого вони виходили, були нестеменною ознакою близької смерті. Ніякі поради доктора не помагали од сього помору, ніякі ліки не ставали в пригоді: чи то вже така була натура хвороби, чи неукі-гоїтелі (а тоді,

крім учених медиків, порозводилось було багато лікарів та лікарок, що зроду й не нюхали медицини), не мігши знати, в чім сила недуги, не вміли прибрати на неї способу. Рідко хто одужував, мало не всі помирали третього дня після появи вказаних прикмет, той раніше, той пізніше, здебільшого без гарячки чи ще чого такого.

А надто ще й тим убивалася тая чума в силу, що із слабих переходила на здорових, котрі з ними водилися, так, як огонь, буває, перекидається на щось сухе або ж масне, як недалечко лежить. Ба й гірше ще од того: пошесть переходила не лише на тих, що з недужими діло мали чи з ними розмовляли, а й до тих чіплялася, що тільки торкались до одержі чи ще якоїсь речі, хворим уживаної. Дивовижні то речі, що маю казати; якби не бачили того стільки людей і я сам на власні очі, то не наважився б я тому й повірити, не те що писати, хоч би й чув те од чоловіка, віри годного. Так от, така чіпка була та чума, що не тільки од людини до людини, було, пристає, а й таке часто лучалося, що річ, яка належала болящому або померлому од сієї хвороби, коли до неї дотикалась яка жива душа не людської породи, не лише заражала її пошестю, а і вбивала не в довгій часі. Допевнився я сього на власні очі, як допіру сказано, бачивши одного разу таку прояву: на вулицю викинуто лахміття убогого чоловіка, що вмер од тієї немочі, коли се надійшли дві безроги і

давай своїм звичаєм мотлошити і шарпати теє рам'я перше рилом, а там і зубами; через якусь часинку покрутились-покрутились, мовби отрути заживши, та й витяглися на тому злиденному лахмітті.

Од таких ото оказій (а бувало немало ще й жахливіших) стали нападати всякі страхи та химороди на тих, що при життю лишалися, і мало не всі вони до одної жорстокої мети поривалися — обминали недужних, гидуючи ними та речами їхніми, тим-бо сподівалися зберегти власне здоров'я. Були такі, що вважали за найліпший спосіб проти лиха жити помірковано і стерегтися всякої надмірності; зберуться, було, невеличкою громадкою та й живуть окремо од інших, замкнувшись з вигодою в якомусь домі, де немає болящих, і заживаючи щонайвиборніших потрав та щонайдобріших вин, але з великою здержливістю, не вкидаючися в ласунство; нікого не допускають, було, щоб говорив їм про те, що діється в місті, про заразу і смерть, проводячи час за музикуванням та всілякими скромними розвагами.

Інші ж, супротивлежної думки будши, покладали собі, що пити вволю і ласувати всмак, волочитися з жартами та співами, задовольняти якомога всі свої схотінки, сміятися та шкилювати з усього, що б не сталося, — ото і єсть найпевніші ліки од хвороби; як же казали вони, так по спроможі й чинили: тиняються, було, як день так ніч од шинку

до шинку та й п'ють собі без міри й без ліку, а найбільше гуляли по людських домівках, як прочують, було, що є десь про них пожива. І легко ж їм було так робити, усі-бо, самі берега пустившись, і майно своє напризволяще полишали (однаково, мовляв, не животіти); тим-то більшина будинків стали спільними, і як до них уступав який заволока, то всім користався, буцім у себе в господі. Люди сі, по-скотячому поводячись, уникали по спроможі недужих. За таких злигоднів і такого лихоліття занепала й нінащо перевелася в нашому місті достойна повага законів Божих і людських, бо їх охоронці й виконавці, як і опрочі люди, то повмирали, то понедужали, то, не мавши досить служителів, не могли пильнувати своєї справи, — тим-то вільно було кожному що хоча творити.

Інші, знов, трималися середини між сими двома крайнощами: не здержували себе в їжі, як тії, та й не вдавалися в пиятику і розпусту, як сії, а заживали всього як до потреби своєї. Вони не замикаються, було, а ходять-гуляють надворі, держачи в руках хто квіти, хто зілля духмяне, хто інші які пахоці, та й нюхають собі зчаста, — освіжити б то мозок такими ароматами, бо повітря було все ніби занечищене од смороду трупів, болячок та ліків. Були й такі, що мали суворішу думку (а може, вона була й вірніша), кажучи, що проти пошесті немає луччого способу, як утеча од

неї; думаючи ж так і ні про що, крім себе, не дбаючи, множество чоловіків і жінок покидали рідне місто, одбігали домів своїх і осель своїх, родичів своїх і скарбів своїх та й пускалися за город, у свої чи чужі маєтності, нібито гнів Божий, що побивав неправедників сією моровицею, не спостигне їх, де б вони не обернулися, а впаде на тих тільки, що полишилися в мурах міста; чи, може, думали, що ніхто в нім живим не зостанеться, що прийшла на нього остатня година.

Хоча з-поміж сих людей, що по-різному велися, не всі помирали, одначе не всі й виживали; противно, занедужувало їх багато усякої поведенції і в усяких місцях, і як вони самі, при здоров'ї будши, іншим здоровим приклад подавали, так тепер конали, од усіх занехаяні. Шкода й казати, що один городянин сахався другого, сусіди сливе не дбали одне про одного, родичі або зовсім не родичалися, або бачились у рідку стежку, та й то оддалеки; лихо такого жаху нагнало в серця людські, що брат цурався брата, дядько небожа, сестра брата, а часто-густо й жінка чоловіка, ба й гірше ще од того, що й віри не йметься, — батьки та матері гидували за дітьми рідними ходити, ніби вони не їхні були. Через те чоловікам і жінкам, котрі захворювали (а було їх безліченна безліч), не лишалося іншої ради, як сподіватись на милосердя друзів, яких було не густо, або на корисливість слуг, що надились на велику аж